

LBRIS

We know
books

JONATHAN
PETROPOULOS

OMUL LUI GÖRING DIN PARIS

Povestea unui jefuitor de artă nazist
și a lumii sale

CUPRINS

Personajele cărții	11
PROLOG. Kaffee und Kuchen cu Bruno	17
INTRODUCERE	33
CAPITOLUL UNU. Istoric de artă, comerciant de artă, membru SS (1911-1941)	47
CAPITOLUL DOI. „Regele Parisului“ (1941-1943)	61
CAPITOLUL TREI. Nuanțe mai întunecate și sfârșitul războiului (1943-1945)	130
CAPITOLUL PATRU. Chemat să dea socoteală (1945-1950)	163
CAPITOLUL CINCI. Anii de amnezie	199
CAPITOLUL ȘASE. Lohse în America de Nord	246
CAPITOLUL ȘAPTE. Povești de război, secrete de război	278
CAPITOLUL OPT. Restituire	306
CAPITOLUL NOUĂ. Bruno Lohse și familia Wildenstein	342
EPILOG. Pe urmele jefuitorilor naziști	396
ANEXĂ. Lucrări de artă aflate în posesia dr. Bruno Lohse și a Schönart Anstalt	423
Mulțumiri	425
Abrevieri	429
Note	431
Lecturi suplimentare	542
Indice	543

Wüster, Adolf (1888-1972). Artist și comerciant de artă care a prădat opere de artă pentru von Ribbentrop și Ministerul de Externe din Franța în timpul războiului și a făcut parte din rețeaua de la München după 1945.

PROLOG

*Kaffee und Kuchen** cu Bruno

Era iunie 1998, iar eu și dr. Bruno Lohse convenisem să ne întâlnim în fața Zentralinstitut für Kunstgeschichte (Institutul Central pentru Istoria Artei) din München – o clădire nazistă monumentală care a servit, de asemenea, ca Centru de Colectare al Aliaților – un fel de depozit și dispecerat pentru operele de artă strămutate – între 1945 și 1950. Îi scrisesem lui Lohse în luna mai, solicitându-i un interviu pentru cartea pe care o scriam despre complicitatea experților în artă în jafurile naziste (*The Faustian Bargain: The Art World in Nazi Germany*** , publicată în 2000). Bruno Lohse fusese samsarul de artă al lui Göring la Paris în timpul războiului, iar în 1943 a devenit director adjunct al filialei din Paris a Grupului Special de Lucru condus de oficialul de rang înalt al Reichului Rosenberg, o agenție nazistă de jaf al operelor de artă, cunoscută sub numele de ERR (Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg). Lohse mi-a răspuns la scrisoare, informându-mă că, deși nu avea prea multe informații utile de oferit, era dispus să ne întâlnim la prânz la München. Motivele pentru care a fost de acord să ne întâlnim erau complexe – așa cum era Lohse –, dar în centrul problemei se afla nepieritoarea lui autosuficiență,

* Cafea și fursecuri (n.tr.)

** Pactul faustian: Lumea artei în Germania nazistă (în limba engleză, în original, n.tr.)

provenită din anii în care se autoprocamașe „rege al Parisului“. Îi păsa foarte mult de modul în care era tratat în relatările istorice și a expediat scrisori de-a lungul anilor autorilor și editorilor, inclusiv directorului Muzeului Metropolitan de Artă (și fost ofițer al Monumentelor, Artelor Frumoase și Arhivelor), James Rorimer, după ce acesta din urmă și-a publicat, în 1950, memoriile, intitulate *Supraviețuire*. Mai târziu, Lohse i-a scris o misivă lui Paul List, editorul german al cărții revoluționare scrise, în 1964, de David Roxan și Kenneth Wanstall, *The Rape of Art*, în care contrazicea din nou anumite afirmații.¹

În ceea ce mă privește, voiam informații de la Lohse. Speram că îmi va vorbi despre viața postbelică a jefuitorilor de artă pe care îi studiam în *Pactul faustian* – și așa a făcut. După cum am aflat treptat, rețelele de traficanti naziști din timpul războiului au persistat și după încheierea conflictului, iar indivizi precum Lohse au prosperat vânzând muzeelor și colecționarilor – adesea încasând bani de pe urma unor bunuri cu un trecut complicat în timpul războiului. M-am întâlnit cu Lohse în speranța că îmi va spune ceva despre locurile în care se află operele de artă prădate și care dispăruseră – și așa a făcut. Pentru mine, întâlnirile noastre au fost misiuni de investigare a faptelor. Dauneori, trebuia să beau o cafea sau să iau masa cu el, dar acestea erau mijloace pentru a-mi atinge scopul. Am dezvăluit o mare parte din informațiile pe care le obțineam de la Lohse și de la prietenul său Peter Griebert sub diferite forme: am trimis un raport Biroului Federal de Investigații după ce mi-a fost arătat un iconostas din secolul al XIV-lea dintr-o biserică din Veneția, adresându-mă unui prieten din cadrul Departamentului de Justiție pentru a-i transmite preocupările mele în acest caz; iar alteori am împărtășit „informațiile“ unor organizații precum Art Loss Register și Casa de licitații Christie's. Întâlnirile mele cu Bruno Lohse nu au fost vizite de plăcere de tip *Marți cu Morrie*, ci un fel de joc în care eu încercam să-i smulg informații, iar el încerca să

¹ *Marți cu Morrie: Un bătrân, un tânăr și cea mai mare lecție de viață* este o carte de memorii scrisă în 1997 de autorul american Mitch Albom (n.tr.)

mă păcălească. Curând am început să-i apreciez farmecul – este ceea ce a făcut din el omul lui Göring și i-a modelat profund cariera postbelică. Nu vreau să dau impresia că m-am împrietenit cu el, sau să pară cumva că vreau să îi justific faptele. Da, am fost prietenos cu el, însă era necesar. Dar atitudinea mea a fost motivată de dorința tot mai mare de a-l înțelege și de a mă folosi de cariera sa ca o modalitate de a înțelege nu doar lumea artei, ci și modul în care naziștii au rezistat și în multe cazuri au prosperat în perioada postbelică. M-am implicat în relația cu Bruno Lohse pentru că aceasta era singura modalitate de a obține informații despre lumea sa – arhivele devenind relativ ascunse după 1950, când s-a încheiat denazificarea. În 1958 a fost creat Biroul Central pentru Investigarea Crimelor Național-Socialiste din Ludwigsburg, pentru a cerceta și urmări penal criminalii naziști, dar personalul s-a concentrat mai degrabă asupra criminalilor activi decât asupra jefuitorilor de artă (chiar dacă cele două nu se excludeau reciproc, așa cum a fost probabil cazul lui Lohse).² Cert este că, pentru a înțelege perioada postbelică, a trebuit să mă bazez pe puținii actori supraviețuitori, iar Lohse a fost unul dintre ultimii. Cu toate acestea, am în vedere observația jurnalistului Gary Younge: „Interviurea naziștilor este o treabă complicată, după cum pot atesta prin experiența mea personală“.³

De-a lungul deceniilor ce au urmat războiului, Lohse a avut o colaborare limitată cu diverși autori, printre care Heinrich Fraenkel, care, în 1961, în timp ce scria biografia lui Göring, devenită acum bine-cunoscută, l-a intervievat nu numai pe Lohse, ci și pe rivalul său din timpul războiului, comerciantul de artă Walter Andreas Hofer, dar și ofițeri ai Monumentelor, precum Rose Valland și profesorul S. Lane Faison, care luaseră parte la efortul Aliștilor din Occident de a proteja bunurile culturale și apoi de a restitui operele jefuite.⁴ Lohse a discutat și cu scriitoarea Matila Simon pentru cartea sa din 1971, *The Battle of the Louvre*, și i-a spus multe dintre poveștile sale preferate, cum ar fi salvarea operelor de artă și a cartotecii ERR, păstrată

în castelul Neuschwanstein – acest *Kartei* era un set de fișe care cuprindea un inventar al operelor jefuite. Fiecare fișă conținea detalii despre proprietarul inițial, ceea ce s-a dovedit a fi de o importanță crucială pentru procesul de restituire postbelic.⁵ La sfârșitul anilor 1990, Lohse a răspuns la întrebările (în limba franceză) puse de regizoarea de atunci Anne Webber (care a devenit, ulterior, copreședinte al Comisiei pentru Artă Jefuită din Europa). Webber a mers la apartamentul lui Lohse din München, dar acesta nu a lăsat-o să intre și nu a apărut în filmul ei (*Making a Killing*, 2000) despre eforturile moștenitorilor Goodman de a recupera proprietatea familiei lor. Unele dintre operele de artă – un peisaj de Degas, de exemplu – au fost, în mod evident, furate de Lohse. Din câte știu, Bruno Lohse a vorbit mai liber cu cineastul și jurnalistul Maurice Philip Remy și au avut o relație care a durat ani de zile. În general, Lohse a interacționat în mod obișnuit cu cei interesați de viața sa. La urma urmei, el era de un egoism necruțător. Dar Lohse a fost, de asemenea, obligat să se întâlnească și cu cercetătorii istoriei, pentru că se simțea nedreptățit de istorie și căuta să obțină reparații morale oricând avea această șansă.

Un alt considerent care l-a determinat pe Lohse să stea de vorbă cu mine a apărut în urma experiențelor sale postbelice, când a fost arestat de americani și interogat de experții din cadrul Unității de Investigare a Jafurilor de Artă (ALIU) din cadrul Biroului de Servicii Strategice (OSS).⁶ Lohse a păstrat o simpatie pentru istoricii de artă cu studii la Harvard care făceau parte din ALIU. Americanii și Lohse găsiseră un *modus vivendi* care a ajutat la restituirea a mii de opere, iar agenții ALIU l-au tratat cu respect, ca pe un omolog profesionist. Lohse a petrecut cinci ani în închisoare, o perioadă neobișnuit de lungă pentru un hoț de artă, dar, în timpul încarcerării sale, a păstrat legătura cu acești agenți ALIU: James Plaut (1913-1996), Theodore Rousseau (1912-1973) și S. (prescurtare de la Samson) Lane Faison (1907-2006). Lohse spera că aceștia îl vor ajuta să obțină o eliberare rapidă din închisoarea Cherche-Midi din Paris și, de fapt, cei trei

ofițeri ALIU au răspuns pozitiv. Ei au scris autorităților franceze, au dezvăluit ceea ce au putut din rapoartele ALIU și au furnizat o parte din documentația pe care o strânseseră. Acest ajutor primit la sfârșitul anilor 1940 a pus bazele unor relații care au continuat pe parcursul deceniilor următoare. În ochii lui Lohse, doctoratul meu de la Harvard mă includea în liga lor și se pare că mă califica să își petreacă timpul cu mine.

S-a întâmplat să-i cunosc pe doi dintre cei trei ofițeri ALIU, de pe vremea când studiam la Harvard (1983-1993). James Plaut locuia în apropiere de Cambridge și ne întâlneam la prânz la Harvard Faculty Club, iar Lane Faison locuia în Williamstown, în vestul statului Massachusetts, unde l-am vizitat de mai multe ori. Încă din 1940, Faison fusese președinte al secției de istoria artei de la Williams College, după patru ani ca profesor asistent la Yale (1932-1936) și apoi încă patru ani ca asistent la Williams.⁷ Pe scurt, Faison a avut o carieră academică strălucită înainte de război și era cunoscut ca un fel de instituție, chiar și după pensionarea sa oficială din 1976. Prietenul și colegul lui Lane Faison, James Plaut, a avut, de asemenea, o carieră promițătoare la Harvard; în 1939, a fost primul director al Muzeului de Artă Modernă din Boston (mai târziu, Institutul de Artă Contemporană, fiind unul dintre fondatorii acestuia).⁸ După război, Plaut a făcut public subiectul jafului de artă nazist, scriind articole importante și de pionierat în reviste precum *ARTnews* (august 1946) și *Atlantic* (septembrie și octombrie 1946).⁹ Atât lui Plaut, cât și lui Faison le-a făcut plăcere să își spună poveștile, care treceau dincolo de urmărirea operelor de artă jefuite de naziști. Îmi amintesc relatarea lui Plaut despre interviewarea echipajelor submarinelor capturate în Atlanticul de Nord, misiune pe care a avut-o înainte de a trece la conducerea ALIU, în noiembrie 1944. Lohse nu știa de prietenia mea cu Plaut și Faison atunci când a acceptat să ne întâlnim, în 1998, dar a întrebat despre ei încă de la începutul conversației noastre. În cele din urmă, am devenit un fel de intermediar între Lohse, pe de o parte,

și Plaut și Faison, pe de cealaltă parte, transmițând salutări dintr-o parte în alta și înmânând ocazional câte o scrisoare. Dintre toți foștii ofițeri ai ALIU, Ted Rousseau s-a apropiat cel mai mult de Lohse, dar a decedat în 1973, înainte ca eu să-i pot lua un interviu.

Îmi amintesc clar prima mea întâlnire cu Bruno Lohse, în iunie 1998, la Zentralinstitut din München. Era o după-amiază toridă de vară, iar eu stăteam la umbra masivului portic neoclasic al clădirii comandate de Hitler și proiectate de arhitectul Paul Ludwig Troost. Privind în sus, am văzut un mozaic incrustat în tavan, reprezentând svastici verzi și portocalii. Părea un loc potrivit pentru a aștepta un hoț de artă nazist. Nu eram sigur la ce să mă aștept. Va fi prietenos sau ostil? Comunicativ sau reticent? Sincer sau mincinos? Acestea și alte întrebări îmi treceau prin minte. În cele din urmă, a oprit un Mercedes mare; pe bancheta din spate stătea un domn în vârstă, cu o chică de păr argintiu și ochelari negri. Avea un aer arogant. Impresionantul automobil era condus de un bărbat mai tânăr, totuși trecut de cincizeci de ani. Acesta era șoferul lui? Dr. Lohse mă ducea la prânz în mare stil. Mergeam la un restaurant – o elegantă berărie bavareză – dar nu la el acasă. Reședința sa din München, despre care se zvonea că ar fi plină de opere de artă valoroase jefuite în timpul războiului, era doar unul dintre multele mistere care îl înconjurau pe Lohse. Dar în acea zi ne-am îndreptat spre o berărie publică, cu grădină de vară, aveam să mai treacă încă șapte ani până să fiu invitat în apartamentul său. M-am așezat pe bancheta din spate, lângă el, și ne-am deplasat spre sud-est, de-a lungul Parcului Englezesc și în valea verde și luxuriantă care răsfăță unele dintre cele mai elegante cartiere din München.

Ajunși la berăria Freisinger Hof, am fost conduși la masa preferată a lui Lohse. Era foarte cunoscut aici – aveam să aflu că era cunoscut în mai tot Münchenul – și a făcut onorurile de gazdă în maniera sa auto-proslăvitoare, aranjând scaunele la masă și comandând pentru toată lumea. A insistat să începem cu o supă, ceea ce avea să devină o obișnuință atunci când luam masa cu el. De obicei, era o supă *fritellen*

(crêpe) de pui, care îmi plăcea destul de mult, deși uneori insistă asupra mai puțin plăcutei *Leberknödelsuppe*, adică supă cu găluști de ficat. Am suportat câte un castronaș din aceasta din urmă în timpul câtorva întâlniri timpurii, dar, ulterior, am dobândit îndrăzneala necesară pentru a comanda un alt fel de supă. Era intimidant, într-un fel greu de descris, dar, în același timp, captivant. La prima noastră întâlnire, am început cu o conversație politicoasă, discutând despre splendorile orașului München și despre vremea imprevizibilă din regiune. Cu toată intriga din jurul acestui faimos hoț de artă nazist, părea mai degrabă ca un pensionar, un unchi în vârstă îmbrăcat simplu, cu o cămașă de golf în dungi și pantaloni. Constituția lui athletică și mintea de un trecut sportiv. La un metru nouăzeci și trei și acum peste o sută treizeci de kilograme (se îngrășase după război), avea un fizic impunător. Dar în această după-amiază părea să joace rolul unui bătrân cordial, spunând povești care făceau parte din ceea ce am aflat mai târziu că era repertoriul său permanent. Abia mai târziu, când doctorul Lohse a devenit „Bruno” pentru mine și întâlnirile noastre au avut loc mai des, am văzut cealaltă latură a sa. Când se înfură, starea lui de spirit se schimba, se înroșea la față și devenea agresiv. Scuipele vulgare pe care le-am găsit stridente (în parte pentru că înjurăturile germane sunt atât de colorate: „Pupă-mă-n cur” în germană se pune „Linge-mă-n cur” – *Leck mir den Arsch*), iar un astfel de limbaj mă șoca și mă descumpănea oarecum. Totuși, în acele momente, relațiile despre acțiunile sale mai nefaste mi s-au părut nu doar imaginabile, ci și credibile.

În ciuda numeroaselor secrete pe care le ascundea, dr. Lohse avea poveștile sale – cele „sigure” – pe care se simțea liber să le spună fără riscul de a suferi consecințe grave sau de a dezvălui informații incriminatoare. Fusese interogat de atâtea ori imediat după război și făcuse eforturi atât de mari pentru a-și pregăti apărarea în procesul de la Paris din 1950, încât crease povestiri în avantajul său, pe care le-a păstrat neschimbate aproape toată viața. Cu toate acestea, pe